

Entre el blat i la pólvora. La memòria del setge barceloní de 1713-1714 a través de dos dietaris personals en català

Mireia Campabadal i Bertran

Blat i pólvora. Aquesta era la principal càrrega dels vaixells que arribaven al port de Barcelona durant el setge de la ciutat que es clouria amb la desfeta de l'Onze de Setembre: el blat, necessari per a la subsistència del poble; la pólvora, imprescindible per a la seva defensa. És precisament en allò que simbolitzen ambdós elements (d'una banda, les penúries de la vida quotidiana per la carestia d'aliments; de l'altra, l'estratègia militar i les gestes tant d'assetjats com d'assetjants) que se centren diverses cròniques, dietaris i relacions del moment. L'objectiu d'aquesta comunicació no és altre que presentar i analitzar breument, donant-los entitat pròpia i no només com a font, un parell d'aquests dietaris privats en català que han restat inèdits: l'anònima *Succinta memòria [...] i relació breu del siti de Barcelona (1713-1714)* i una breu nota en forma d'epíleg a la *Gaceta de Barcelona* o (*Continuación del*) *Diario del sitio y defensa de Barcelona*.

Tot i que resulta inqüestionable la importància d'aquests dietaris privats pel seu gran interès històric (sobretot, militar, pels diversos detalls que ofereixen quant a l'estratègia emprada en el setge, i polític) i lingüístic, la seva difusió més restringida que no pas altres impresos o publicacions periòdiques coetànies ha fet que no hagin estat habitualment emprats per la historiografia catalana de la guerra com a font dels estudis. D'en-

tre tota la bibliografia específica entorn d'aquest setge,¹ només ens consta de manera explícita que Salvador Sanpere i Miquel hagi emprat aquest parell de textos com a fonts per a elaborar la primera crònica moderna de l'episodi, parant esment sobretot en certs passatges de la *Sucinta memòria*, la qual anomena en el cos del text, per la seva localització, "el *Anónimo municipal*".² Una mica abans, Joaquín de la Llave y García, al seu estudi històric sobre *El sitio de Barcelona en 1713-14*, ja n'havia remarcat la importància a l'hora d'emprar-lo com a base per explicar la revotació de la Junta General de Braços.³

Un segle després, Agustí Alcoberro n'ha fet referència particular en treballs molt recents, que prenen com a eix una línia de recerca (edició i estudi) entorn de cròniques (periodístiques i dietarístiques) del setge barceloní de 1713-1714 redactades a l'interior del país, com el dedicat a la crònica del notari Aleix Claramunt o l'estudi introductori (elaborat conjuntament amb Xevi Camprubi) del volum intitulat *Diario del sitio y defensa de Barcelona (1713-1714)*, actualment en premsa.⁴

1. Prou important i coneguda és la bibliografia que s'hi dedica (per esmentar-ne algun dels estudis més destacats): des dels treballs de Mateu BRUGUERA (*Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Catalunya en 1713 y 1714, 1871-1872*), de Pere VOLTES BOU (*Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*, 1963-1970) i de Santiago ALBERTÍ (*L'Onze de Setembre*, 1964), passant pels estudis de Josep Maria TORRAS I RIBÉ (*La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, 1999, i *Felip V contra Catalunya. Testimonis d'una repressió sistemàtica (1713-1714)*, 2005) i Joaquim ALBAREDA (*Catalunya en un conflicte europeu. Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)*, 2001), fins a una recent anàlisi de les diverses forces armades organitzades pels catalans a cura de Francesc Xavier HERNÁNDEZ i Francesc RIART (*Els exèrcits de Catalunya 1713-1714: uniformes, equipaments i organització*, 2007). Molt més àmplia és, com és sabut, la bibliografia sobre la guerra de Successió a Catalunya; vegeu-la recollida a Agustí ALCOBERRO, *Catalunya i la Guerra de Successió*, Museu d'Història de Catalunya, Barcelona, 2007.

2. Esmenta ambdós dietaris a la primera pàgina del seu treball com a "Fuentes de este tomo" (Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nación catalana*, L'Avenç, Barcelona, 1905).

3. I assenyalava que Mateu Bruguera, Víctor Balaguer i Antoni de Bofarull "omiten citar un documento muy curioso del archivo municipal de Barcelona, que tuvo ocasión de ver y anotar cuando en agosto de 1879 me lo puso de manifiesto don Luis Gaspar, jefe del archivo" (Joaquín de la LLAVE Y GARCÍA, *El sitio de Barcelona en 1713-1714. Estudio histórico*, Imprenta del memorial de Ingenieros del ejército, Madrid, 1903, p. 67).

4. Aquest volum conté la impressió facsímil de l'esmentat *Diario* i de la *Relación día-*

Breu situació en el context de les cròniques dedicades al setge de Barcelona de 1713-1714

Fa temps que els diversos investigadors del període remarquen, d'una banda, la importància del “combat dels papers impresos” com a eines de difusió pública en relació amb la premsa i publicística de guerra i, de l'altra, la dels dietaris institucionals i personals, que, des d'una esfera més privada, esdevenen fonamentals a l'hora de dibuixar el panorama complet dels fets.⁵

Els dietaris que presento en aquesta comunicació s'insereixen en aquest doble context de fonts per a la historiografia moderna: el dels dietaris manuscrits privats i el dels papers impresos públics. En primer lloc: es tracta de dues de les quatre cròniques privades en català d'aquest episodi que s'han conservat manuscrites. El text que Aleix Claramunt inserí en el seu primer manual notarial (que relata els fets des del juliol de 1713 al setembre de 1714, poc després de caure Barcelona) compta ja amb l'esmentat estudi i edició d'Alcobarro.⁶ El setge és narrat, en aquest cas, des de fora de la ciutat (a la qual no hi tornà a entrar fins al 13 de setembre, juntament amb l'exèrcit d'ocupació) i des de l'oposició a la darrera resistència de Catalunya, amb l'objectiu tan típicament barroc del desengany, en concret el de les generacions futures, les quals cal –segons el notari– que obeeixin sempre els reis. Al seu torn, el jurista Manuel Mas i Soldevila intercalà, en el marge esquerre i aprofitant els espais en blanc d'un

ria del sitio de Barcelona, capital del Principado de Cataluña i l'edició actualitzada d'ambdós textos, de la qual me n'he encarregat jo mateixa; d'aquí, el meu primer contacte amb els dietaris que són objecte de la present comunicació.

5. Per a una panoràmica detallada entorn de diversos textos polítics coetanis i de les diverses mostres de dietarística institucional, veg. l'epígraf “Les cròniques del setge de 1713-1714” a: Agustí ALCOBARRO i Xevi CAMPRUBÍ, “Estudi introductor”. *Diario del sitio y defensa de Barcelona (1713-1714)*, Tres i Quatre, València, en premsa; i Rosa Maria ALABRÚS, ed., *Escrits polítics del segle XVIII*, vol. IV: *Cròniques de la Guerra de Successió*, Eumo, Vic, 2006.

6. A qui agraeixo que m'hagi facilitat aquest treball, que encara no ha vist la llum: Agustí ALCOBARRO, “Per desengany dels esdevenidors. La crònica del setge de Barcelona de 1713-1714 del notari Aleix Claramunt”, *Estudis històrics i documents dels Arxius de Protocols*, xxvi (2008), en premsa. El text en qüestió es conserva a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB). Notari: Aleix Claramunt (889). *Primum manuale*, f. 142v- 147v.

catàleg dels consellers barcelonins entre 1249 i 1714, la seva *Relació del siti de Barcelona de l'any 1713 y 1714*.⁷ Mas, que fou professor de Lleis a la Universitat de Barcelona i dirigent austriacista, hi relata –des del 19 de març de 1713 fins a la desfeta de l'Onze de Setembre– de manera viva el trasbals de la vida quotidiana dels barcelonins, la cruesa dels bombardeigs, la fam generalitzada a la ciutat, etc.⁸

I en segon lloc: la motivació que empeny els dos autors a escriure els seus dietaris parteix de l'aparició a la llum pública de la *Gaceta de Barcelona*, intitulada posteriorment (*Continuación del Diario del sitio y defensa de Barcelona*, d'aparició irregular (un o dos cops per setmana o cada dues setmanes), publicada per l'impressor Rafael Figueró entre el 31 de juliol de 1713 i el 23 d'agost de 1714. És aquesta una publicació amb voluntat institucional, atès que fou encarregada pels Tres Comuns a l'aleshores estamper de la Generalitat de Catalunya que gaudia del privilegi reial, la qual ha estat considerada l'"òrgan oficial" de la resistència, i pretenia –com a paradigma de publicística de guerra– no només esperonar els resistents sinó incidir en l'esperit dels assetjants. En els 42 números que aparegueren, s'hi descriuen el bombardeig de les diverses bateries (com la del Clot), l'ocupació del convent dels Caputxins, el paper que jugaren els baluards del Portal Nou i de Llevant, l'arribada de naus carregades de provisions, la destrucció dels edificis de la ciutat per part de les bombes (que arribà a ser d'un terç), etc.⁹ –elements que apareixen paral·lelament als dos textos de què és objecte aquest treball (sobretot al de major extensió). A més, reporta força documents impresos, que hi són transcrits.¹⁰

7. *Sèrie i nota de tots los consellers de la ciutat de Barcelona, transcrita i copiada i ab algunes notes aumentada per lo doctor en Drets Emmanuel Mas i Soldevila en lo any 1736*. Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona, ms. 419, f. 101v-140.

8. Un bona mostra d'aquest text és el sonet amb què es clou, intitulat "A Barcelona, situada en lo any 1713 per les armes de nostre rei i senyor Felip de Borbon [...] rendida en lo any de 1714", el qual ja vaig editar a: Mireia CAMPABADAL, *El pensament i l'activitat literària del Setcents català*, vol. II: *Manifestacions literàries en llengua catalana (1700-1823)*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2003, p. 209-210.

9. Hi destaca especialment la descripció de diversos detalls de l'estratègia militar, com els intents de les tropes borbòniques d'acostar peces d'artilleria a la muralla, obrint trinxeres en zig-zag per estrènyer el setge, la construcció de les diverses obres defensives o les accions dels assetjats per evitar la incursió dels enemics a la plaça, entre molts altres.

10. A la *Succinta memòria*, trobem només un document transcrit, perquè no aparegué

La difusió d'aquesta gaseta degué ser prou important, atès que se n'han pogut localitzar 4 exemplars complets en arxius barcelonins,¹¹ i és precisament en els dos volums miscel·lanis conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona que inclouen el *Diario del sitio y defensa de Barcelona*¹² que ens han pervingut els dietaris que analitzo a continuació.

A la *Succinta memòria [...] i relació breu del siti de Barcelona*¹³ (112 pàgines numerades) l'anònim autor ressegueix, en forma de dietari i amb un català culte i fluïd, els fets més rellevants del setge barceloní i de la defensa de la ciutat des del 25 de juliol de 1713 fins al 13 de setembre de l'any 1714; les operacions més rellevants hi són consignades, fins a arribar a l'assalt definitiu de l'Onze de Setembre, que és descrit extensament (a diferència del cas de la gaseta, en la qual s'interromp la relació dels fets el dia 8 d'agost). A partir d'aquesta data, i amb una intenció paral·lela, en concret, la de ser la continuació del *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, hi ha la breu relació manuscrita "Per a haver faltat la *Continuació del diari*, poso-la jo per nota lo succeït en los paratges en què *m'he trobat* en lo siti i defensa de Barcelona" (4 folis). Es tracta d'una relació en català parcial temporalment que explica els fets ocorreguts des de l'11 d'agost a l'11 de setembre de 1714, centrant-se –com la gaseta– en les gestes militars, els morts i els ferits.

Ara bé: si la gaseta és el punt de partida i el nexa d'unió d'ambdós dietaris, és l'angle des del qual són relatats els fets el que els fa divergir. La *Succinta memòria* esdevé, des d'una perspectiva borbònica, el contra-

a la gaseta de Figueró: una carta escrita pel comissari de bescanvis Josep Circuns, en nom del general comandant Antoni de Villarroel, a *monsieur* de Resves, comissari de bescanvis de l'exèrcit borbònic, amb data de 2 de gener de 1714.

11. Veg. CAMPABADAL, "La nostra edició".

12. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), R SD 8au (1) i (2). Agraïxo als senyors Teresa Llorens Sala i Manel Alfaro López, de l'Hemeroteca de l'AHCB, que m'hagin facilitat la consulta d'aquests volums.

13. El títol complet és *Succinta memòria de lo que passà en prendre la resolució lo Principat de Catalunya de sa defensa en la Junta de Braços Generals per est fi convocada als 30 de juny de 1713. I relació breu del siti de Barcelona que se començà a 25 de juliol de l'any 1713 fins als 13 de setembre de l'any 1714, que s'entregà esta capital a la deguda obediència del rei nostre senyor (que Déu guardi) i entrega dels portals i Montjuïc a l'excel·lentíssim senyor duc de Berwick, generalíssim de les Dos Corones.*

punt d'aquesta publicació,¹⁴ ampliant-ne o matisant-ne alguns aspectes, mentre que la nota no pretenia ser altra cosa que la continuació del relat cronològic dels esdeveniments que reportava la publicació des del mateix punt de vista que aquesta, és a dir, l'austriacista.

Indicis respecte de l'autoria i el punt de vista dels dietaristes

Ambdues peces ens han arribat anònimes; malgrat això, a través del text, podem saber alguns detalls dels seus autors. Un dels més rellevants, i que tenen en comú, és que cap dels dos no abandonà Barcelona durant el setge (cosa que sí que féu, com he dit, Claramunt); d'aquí, la importància del testimoniatge ocular d'aquests dietaris, que poden ser llegits en clau presentista.¹⁵ Desconeixem també quan foren redactats, tot i que, per aquest valor presencial, degueren ser escrits en un temps no gaire allunyat del moment en què succeïren els fets relatats (dies o, a tot estirar, setmanes després).

De l'autor de la *Succinta memòria*, només podem conèixer aquelles informacions que es poden espigolar entre les ratlles del seu dietari. Sabem que era filipista i que, per aquesta adscripció política i per negar-se a entrar de guarda, fou empresonat el 8 d'agost de 1714, tal com narra ell mateix:

Per ocasió d'haver-me posat a la presó lo dia de vui per no entrar de guarda i tenir-me per afecte al rei nostre senyor (que Déu guarde) no poguí continuar lo diari ab la forma de notar cada dia i per diades lo que anava ocorrent, i aixins en general relataré lo que sucseu en lo restant del siti. (p. 99).¹⁶

14. A la qual es refereix de manera explícita en diverses ocasions, per indicar que obvia la necessitat de narrar uns fets que ja havien estat exposats en el *Diario del sitio y defensa de Barcelona*.

15. En el cas de la nota-epíleg, el dietarista, a més d'explicitar-ho en l'encapçalament, empra la primera persona del plural a l'hora de narrar les operacions militars: "I al mateix temps, los nostres *entràrem* per la mateixa trinxera i a bot de baioneta foren tots degollats i ab les seves mateixes feixines *tapàrem* lo boqueró per on ells entraren i los morts los *enterràrem* en lo mateix foso i trinxera que ells havien fet" (f. [2r]).

16. Els subratllats de les citacions són meus; cito de l'edició que he fet en l'esmentat

Era, sens dubte, un d'aquells que foren acusats de “botiflers traïdors” (Sanpere i Miquel es referí al seu “espíritu aristocrático”, entre altres factors, pel fet d'emprar el mot *plebe* per referir-se al poble baix). I serà en aquesta línia de parcialitat manifesta que farà diversos comentaris i callarà el que li sembli pertinent de no dir. Així, obviarà de manera flagrant alguns dels fets més rellevants i que ajudaren a mantenir la resistència per part dels catalans, entre els quals destaquen les cartes que enviaren el rei i la reina des de Viena i que arribaren a la ciutat el 23 d'abril de 1714 (en contrast amb l'extraordinària difusió que en feren els defensors de la ciutat).¹⁷ D'aquí, que silenciï també les actuacions repressives de l'exèrcit borbònic a la resta de Catalunya (per exemple, la crema de Manresa l'agost de 1713)¹⁸ i que insisteixi en la creació i propagació de falses esperances en la victòria per part dels resistents, com la que sorgí de la notícia de l'aixecament de Penedès, Vic i altres llocs del Principat com a conseqüència de la imposició de les “quinzenades” (que “tot no fou sinó passar temps i obligar a la gent creguessen ab lo molt feien córrer de la gent deien s'aixecava i de les gornicions deien havien degollat en los llocs dalt referits, com si fossen mosques los soldats i lleons los paisans”, p. 59-60). I el dietarista critica obertament la manipulació de les notícies que arriben a la ciutat exercida pels responsables de la gaseta.¹⁹

treball de recerca inèdit, però indicant entre parèntesis la pàgina del ms. original. Observi's com el fet d'anar a presó no interromp el dietari sinó que en canvia la forma: d'una banda, es passa a fer una crònica general dels fets (i no dia a dia); de l'altra, no es torna a remetre més a la gaseta.

17. En aquestes cartes, fonamentals per als partidaris de l'Arxiduc, s'informava, de manera confusiória, sobre el tractat de Rastatt i es donaven esperances sobre una imminent resolució del setge barceloní atès que havien interpretat, de manera equivocada, que França abandonava la guerra. L'anònim dietarista només s'hi refereix esbiaixadament: “Dia 23. A la matinada, se daren al públic les cartes s'havien rebut, les quals se trobaran en lo diari de número 28 [...]”. Fet i fet, cada vegada que es rebia correu de Viena, l'anònim dietarista s'hi referia de manera succinta i més aviat negativa.

18. En contraposició, la gaseta emprarà fets com aquest per validar el seu discurs antifilipista: “Pues las ideas del enemigo contra Cathaluña son tan crueles que, no parando en quitar las leyes y privilegios, ni en quemar lugares, ahorcar paisanos y talar el país, desea extinguir y acabar enteramente la nación” (núm. 4, p. 5).

19. Arribaren “d'Itàlia cartes que, a la veritat, *servien de major desengany i se publicà molt al contrari*, i los que s'apressaven de majors estadistes no deien cosa, sí sols que anava bé, i de lo demés convenia lo secret” (p. 50).

Tot i la brevetat de la nota-epíleg, comptem amb els indicis respecte de la seva autoria que ens ofereixen les breus observacions d'un possessor anònim²⁰ relligades al final del volum: en síntesi, hi constata que li feu donació del volum el pintor escenògraf Josep Planella, nascut a principis del segle XIX, el qual havia fet enquadrar (entre 1840 i 1850) la col·lecció en el mateix ordre en què l'havia localitzat a casa seva. En aquestes anotacions, exposa diverses consideracions entorn de l'autoria d'algunes de les peces relligades: així, creu que degué ser un avantpassat de Planella, també pintor, el compilador i l'artífex d'un mapa que s'hi recull²¹ i, segurament, de la relació manuscrita, atès que guardava aquestes pàgines conjuntament amb l'esmentat plànol, unides al final de les gasetes i altres fulletons; i, per tant, que fou present al setge i defensa de Barcelona.²² Fins i tot, s'arrisca a especular que: "[...] del folletó que no porta cap firma, *Carta escrita per lo fervorós zel d'un verdader català*, n'és igualment autor el propi guardador de la col·lecció" (AHCB, R SD 8^{au} (2), f. [123v]).²³

20. Aquest possessor podria ser, per les dates i gràcies a la descripció que ofereix Sanpere i Miquel de la nota-epíleg, el periodista i autor dramàtic Conrad Roure i Bofill (SANPERE, *Fin de la nació...*, "Fuentes de este tomo": "[...] el cual posee en su biblioteca don Conrado Roure"); podria ser que, per aquest canvi de localització, no se n'hagi tornat a fer esment fins ara.

21. Es tracta del "Verídico plano de Barcelona, sitiada desde 25 de julio 1713 hasta 11 de setiembre 1714". Aquest mapa és pràcticament igual al que publicà Mateu Bruguera a la coberta del segon volum de la *Historia del memorable sitio...*

22. Només a tall indicatiu, trobem a l'índex de les *Narraciones históricas* (Madrid: Fundació Francisco Elías de Tejada y Erasmo de Pércopo, 1997-2002, 4 vols.) de Francesc de CASTELLVÍ els següents Planella: Pere Planella i de Santjust, Antoni Planella, Francesc Planella i Rafael Planella. El mateix autor de les observacions ja indica: "Ara, qui era el guardador i autor que he suposat és molt difícil sapiguer-ho. Per més que l'escrit de la *Carta* dóna a compèndrer que el seu autor no era persona de vulgar instrucció, és lleu indici. Don Josep Planella, que morí sense deixar successió, no em donà cap referència atenyent en aquest punt" (f. [123v]). A l'entrada de la *Gran Enciclopèdia Catalana* dedicada a aquesta dinastia de pintors no consta cap avantpassat tan anterior.

23. L'índici que li permet sostenir aquesta hipòtesi, és el següent: "Además, me referma la meva presumpció el trobar en la *Gaceta*, núm. 1 y 7, en les respectives quartes planes, que hi ha al marge una creu (x) en tinta, davant de paràgrafs a què es fa referència en l'esmentada *Carta*" (f. [123v]). La qüestió lingüística, el fet d'estar en català tant la carta com les pàgines manuscrites, també ho considera una prova.

La narració del setge com a reflex de les circumstàncies del moment

El pensament polític català i les institucions de govern: rendició o resistència

En la mateixa línia que Claramunt, l'anònim autor de la *Succinta memòria* posa èmfasi, en mots d'Alcoberro, "en la deslegitimació política de la resistència del Principat i, per tant, en la justificació de l'ocupació militar". I, per assolir aquest objectiu, ambdós dietaristes se centraren en un parell d'episodis fonamentals. La *Succinta memòria* comença (com el *Diario del sitio y defensa de Barcelona*) amb la celebració de la Junta General de Braços, convocada el 30 de juny de 1713, i explica minuciosament la convulsa votació del Principat a favor de la resistència. La descripció objectiva dels fets alterna amb els comentaris –com he dit, de clara filiació filipista– del dietarista: així, qualifica de "brivons" que actuen "segons son depravat desig" aquells que "presumien ser lo millor lo medi de la guerra" i els voluntaris i socis de Nebot, de "seguaços de la maldat" (p. 4).²⁴ Després d'una segona volta, se sorprèn que es prenguéss una "decisió contrària de la del dia antecedent" (p. 4), és a dir, que el Braç militar modifiqués la seva primera deliberació i optés per la resistència, anteriorment aprovada pel Braç reial o popular (i amb l'abstenció de l'estament eclesiàstic). Però les pressions havien estat, segons l'anònim autor, il·legítimes: "desvergonyidament, se'ls digué los penjarien en un balcó si no declaraven la guerra" (p. 5).²⁵

El segon dels fets tingué lloc a finals d'abril i començaments de maig de 1714. El dietari recull breument la reunió entre Jean Orry, representant Felip V, i el coronel Dalmau, en la qual es refermà l'opció de la defensa: "respongué dit Dalmau per repar de la Ciutat que *no volien entèndrer ab ningun ajust i que son ànimo era immortalisar sa fama ab defensa de*

24. Malgrat el seu interès, no transcric aquí el llarg fragment del dietari que ja fou emprat, com he dit, per la Llave (*El sitio de Barcelona...*, p. 68) per a explicar la revotació.

25. De la mateixa manera, Claramunt es referí al fet de voler "penjar i matar a aquells, fins los eclesiàstics, en los tarongers de la matexa Deputació si no resolien la guerra" i també a les "infectes amenaces i persecucions públiques de matar i cremar als que no votarien guerra", proclamades per "maliciosos hòmens".

son rei i de la pàtria" (p. 78). Aquesta negativa es fonamentava, com és ben sabut, en les cartes arribades a Barcelona el 23 d'abril signades per l'aleshores emperador Carles VI i la seva esposa, de les quals he parlat més amunt.

En relació amb aquestes qüestions, el dietarista detalla amb especial interès les actuacions d'alguna de les institucions de govern,²⁶ centrant-se en l'executiu, que recaigué en mans de la Junta del Trenta-sis (subdividida, al seu torn, en altres juntes particulars),²⁷ i en les mesures disciplinàries aplicades internament durant el setge. Un exemple el trobem en la proposta del que volien fer amb els presoners de guerra, passatge que parla per si sol:

Convocaren Junta de teòlegs per vèurer si podien posar los presoners de guerra en un morter i tirar-los, a fi de respòndrer lo bombardeig, i digueren no podien aconsellar-ho, que era bo per haver-ho fet i no haver-ho dit (p. 84).

En la línia de l'objectiu esmentat, l'anònim dietarista remarca interessadament diverses mesures d'aquesta mena, com l'execució de Manuel Eguiluz, pel càrrec d'espionatge o el càstig exemplar d'un lladre que, "encara que per dit robo no mereixia pena de mort, pués la roba estimada valia 15 ll. 9 s., però per ser davant lo cuerpo de guàrdia del general i haver-se trobat en casa d'un jutge i *en lo temps tan crític*, se condemnà a mort".²⁸

26. A banda de fer referències puntuals a personalitats del moment com, per esmentar-ne un exemple, Pere de Torrelles i Sentmenat, portantveus de general governador de Catalunya. L'al·lusió a l'elecció, per insaculació, dels membres del Consell de Cent el dia 30 de novembre de 1713 és del tot succinta.

27. Hi són esmentades la Junta de Medis, que tenia l'objectiu de procurar els mitjans econòmics per pagar les despeses de la defensa, la Junta de *Moribus Reformandis*, que separà els concubinats i féu prendre gitanes i alcavotes, i la Junta de Difidència, integrada pel regent Francesc de Toda, el canceller Llorenç Tomàs i Costa i el canonge Benet Romeguera, encarregada de vetllar pel bon comportament dels eclesiàstics.

28. Segons CASTELLVÍ (*Narraciones históricas*, IV, p. 54) el lladre que fou executat era el mateix botxí encarregat fins aleshores d'altres execucions. De fet, tal com recull la *Suc-cinta memòria* el càstig per robatori era molt més lleu a l'inici del setge (es tractava d'assots); d'aquí, que remarqui que la causa de l'enfortiment de les mesures sigui "lo temps tan crític".

La resistència i l'estratègia militar

Com és ben sabut, el 25 de juliol de 1713 l'exèrcit de les Dues Corones, sota el comandament del duc de Pòpoli, inicià el setge de la ciutat; quatre dies després, el duc, com a cap de l'exèrcit ocupant, pretengué forçar la ciutat a la rendició. Aquests fets són ineludibles en qualsevol narració del setge. Ara bé: l'interès es troba en l'opinió de l'anònim autor, el qual considera que la negativa de la Ciutat no tingué res a veure amb qüestions polítiques, sinó que en troba la causa en l'estil de la carta enviada pel duc,

una amonestació a la ciutat de Barcelona *poc urbana i menos política* en què els deia que, si per tot lo dia 29, no s'entregava la ciutat de Barcelona a l'obediència de Felip V, fóren tractats com a *pertinaços rebeldes* [...] i no dubto que, havent estat lo paper del senyor duc de Pòpoli format ab contrari estil de lo que era, s'hauria ahorrada molta pólvora (p. 11 i 12).

Els primers dies del setge es caracteritzaren per la resistència a les tropes ocupants;²⁹ la *Succinta memòria* descriu, entre altres fets, com davant d'aquesta resistència, les tropes borbòniques intentaren acostar peces d'artilleria a la muralla i construïren defenses de tipus permanent. L'anònim dietarista insisteix diverses vegades en el fet que la resistència de la ciutat s'aconseguí només a través de coacció o de recompenses econòmiques. Així, davant del decret publicat el 25 d'agost de 1713 amb l'objectiu d'ampliar les forces de la Coronela i que permeté mobilitzar 3.000 homes pagats, remarca la necessitat d'oferir una recompensa econòmica perquè, de voluntaris reals, només n'hi havia 900 (p. 22-23). Aquí és precisament on trobem una de les discrepàncies més marcades entre la gasta i la *Succinta memòria*: segons la primera, l'endemà anaren a la Rambla com a reforç de la Coronela "más de 12 mil hombres armados" (núm. 5, p. 4), mentre que al dietari anònim aquesta xifra davalla dràsticament i s'anuncia, a més, que no fou sinó fruit de l'amenaça i la coacció: "A les 11 de la nit, se tocà arma falsa en la plaça i se feren crides que tots acudissen a la Rambla *pena de la vida*, per orde del senyor coronel, a on acudiren *més de 800 hòmens*" (p. 23).³⁰

29. Val a dir, en aquest sentit, que a la gaseta hi ha un intent de minimitzar el setge: "por ahora, el enemigo se contenta con un ligero bloqueo" (núm. 1, p. 3).

30. Segons Francesc de Castellví, se n'hi van presentar més de 10.000, xifra molt més acostada, per tant, a la de la gaseta de Figueró.

I aquest sí que és un interès clar de l'anònim autor: el de precisar amb quin efectiu comptaven les forces resistents, xifres que, lluny de les del *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, no depassen mai els 4.000 homes. En canvi, a diferència d'aquesta publicació i de la resposta borbònica, també impresa, la *Relación diaria del sitio de Barcelona, capital del Principado de Cataluña* (Girona: Gabriel Bro, impr., 1714), el dietari no entra a fer interpretacions interessades del nombre de víctimes de la guerra; no s'hi fa, doncs, l'exhaustiu recompte de baixes habitual (per bé que en alguns casos sí que hi trobem apreciacions vagues al nombre de morts),³¹ fet comprensible si tenim en compte que no es tractava d'un text que s'hagués de donar al públic majoritari i que no calia, per tant, intentar intimidar els soldats ni dels assetjants ni dels defensors.³²

De les línies de la *Succinta memòria* es trasllueix l'hostilitat creixent entre els resistents envers les tropes borbòniques i hi són narrats els principals episodis del darrer període: els continuats bombardeigs llençats des del Clot i des del convent dels Caputxins, el fet d'estrényer el setge

31. Un dels pocs casos en què ho concreta és en el de la pèrdua del convent dels Caputxins, que és descrita com a conseqüència de la manca de resistència de tipus militar i pel fet de no trobar els assaltants "forta resistència i estar descuidats", acció en què "fou la pèrdua per los de la plaça entre morts, ferits i presos de 200 hòmens i de los avançadors fou poc major". Segons la gaseta, aquest "poc major" en xifres era d'un centenar d'homes: "perdieron los enemigos más de 300 hombres, entre ellos 27 oficiales y el comandante de la función; de la plaza se perdieron 46, entre muertos, heridos y prisioneros" (n. 32, p. 4). Al seu torn, i segons Castellví (IV, p. 51), els resistents van perdre només 65 homes i 6 oficials, a banda d'uns quants més que van caure presoners, i no els 200 a què fa referència la *Succinta memòria*.

32. A diferència també de la gaseta que pren com a base, poques vegades la *Succinta memòria* es refereix als desertors d'un i altre bàndol. Recull, això sí, els incentius amb què es pretenia aconseguir més desercions, sempre en una línia d'indicar que tot era forçat i previ pagament i no realment voluntari, com pretenien demostrar els defensors de la ciutat. En la seva lectura intencionada dels fets, i malgrat que el *Diario y defensa de Barcelona* ja ho recollia, l'anònim dietarista rebla la deserció més important de l'exèrcit català, ocorreguda el 16 de juliol de 1714, quan "a les 10 de la nit, se'n passaren de la plaça al camp lo general don Josep Martí i lo brigadier don Josep Moragull ab altres de distigció". Entre aquests "altros", hi destaca el germà de Martí i mitja dotzena més d'oficials, tots ells austriacistes rellevants.

Val a dir que em consta una "certa" voluntat de difusió de la *Succinta memòria*, atès que ens ha pervingut, al mateix volum relligat, una còpia manuscrita i d'una altra mà dels dos primers folis d'aquesta crònica.

marítim i que el gruix de l'exèrcit assetjant es col·locà al nord-est de la ciutat, l'obertura de bretxes entre els baluards del Portal Nou i de Llevant i de trinxeres que permetien acostar canons a la plaça, etc.

La fase final del setge, iniciada el 6 de juliol, amb l'arribada del duc de Berwick (i el corresponent contingent de reforç) per assumir el comandament de l'exèrcit de les Dues Corones, és descrita pel dietarista, amb el corresponent canvi de rumb de les operacions militars. D'entre tots els elements de l'estratègia militar (que són força nombrosos), voldria destacar el de les sortides que realitzaren els defensors contra les obres enemigues. Una mostra d'aquestes sortides de la fi del setge fou la que ordenà el general Villarroel el 5 d'agost de 1714 per intentar destruir les bateries instal·lades al convent dels Caputxins. Segons Castellví (IV, p. 156), la xifra de pèrdues borbòniques entre morts i ferits en aquesta operació depassà el centenar mentre que els defensors de Barcelona només en perderen una vintena. En canvi, en la línia abans esmentada, l'anònim autor només constata dues d'aquestes morts: "Una bomba matà a don Josep Vega i al doctor Francesc Lleonard" (p. 98).³³

En síntesi: cal dir que la *Succinta memòria* no dona tan gran nombre de detalls respecte de les operacions militars com ho féu el *Diario del sitio y defensa de Barcelona*. Així, doncs, les referències a l'estratègia militar són més succintes i no s'hi precisen tant els regiments o els noms de molts dels oficials.³⁴ Fet i fet, aquesta era també una bona manera de con-

33. El dietarista es refereix també a Cardona i Castellciutat, forteses de la resistència, mentre una part de la noblesa es refugiava al Mataró borbònic; i remet força vegades a Mallorca, a la qual s'enviaven diversos agents i des d'on provenia ajut per a suportar el setge. De tots els episodis que al·ludeixen a la resistència fora de la ciutat, destaca la descripció de la sortida de Barcelona de l'expedició encapçalada pel diputat militar Antoni Francesc de Berenguer i de Novell (9 d'agost-5 d'octubre) per intentar mobilitzar el Principat, episodi que el *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, també de manera clarament partidista, silencià. L'anònim autor és conscient del fracàs que suposà, esgotat el poble després de tants anys en guerra, i no s'està de remacar-lo: "desembarcaren en Arenys de Mar, a on no se trobà lo que pensaven encontrar de gent levantada del país, podent-se fer propi de los sis-cents cavalls que en si portaven per poder recuperar obediències i obligar a levantar lo país, que aleshores ne tenia poques ganes" (p. 15).

34. Per bé que sí que s'ocupa amb un cert detall de descriure la formació de la Coronela i, com he assenyalat abans, les motivacions reals d'aquells que eren reclutats per formar la milícia urbana.

trarrestar els efectes de la gaseta, que magnificava totes les accions dels assetjats. La breu nota, en canvi, se centra únicament en les gestes militars que ocorregueren a la fi del setge.

El dia a dia dels assetjats

A banda de l'interès polític i militar, la *Succinta memòria* té un gran valor a nivell humà, atès que dóna nombrosos detalls de la vida quotidiana dels barcelonins durant el setge i del trasbals que els provocà.³⁵ El dietarista se centra, fonamentalment, en dos fets, que descriu repetidament: d'una banda, l'escassetat d'aliments a causa del bloqueig i, de l'altra, les diverses mostres de devoció popular que feren diàriament els barcelonins.

Pel que fa al primer, si el *Diario del sitio y defensa de Barcelona* havia tendit a minimitzar també els efectes de la migradesa de menjar, la *Succinta memòria*, com a contrapunt, hi insisteix com un dels fets més rellevants i que creaven més malestar social. Així, mentre la gaseta remarca constantment que la ciutat mai no es trobava mancada de provisions,³⁶ el dietari constata la carestia de productes de primera necessitat (com el pa) sobretot a les darreries del setge:

En lo intermedi d'un mes, se patí gran carestia de pa, i perquè los de la Coronela estessen contents los daven quatre sisenes, i estes se feien de faves podrides que en altra ocasió no les volgueren dar als cavalls. [...] I augmentant més la carestia del pa i no tenir de què fer-lo, los daven bescuit que guardaven per lo últim apreto i, fora los de la Coronela i los mandons de Casa [de] la Ciutat, no eren molts los que tenien pa i encara del d'ordi i faves (p. 101-102).³⁷

35. Per totes aquestes qüestions, podeu veure el recent estudi d'Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*, Eumo, Vic, 2007.

36. Fins i tot, s'hi arriba a assegurar que es passa més fam als cordons que dins de la ciutat; en mots d'Alcoberro: "D'acord amb la gaseta, caldria pensar, doncs, que la població de la ciutat nedava en l'abundància, mentre que els assetjants patien fam..." ("Estudi introductori").

37. Fet que contrasta amb els banquetes celebrats pels oficials, com a estratègia publicitària: "Foren los dits inglesos complimentats en lo banquete que lo general Villarroel los féu" (p. 92).

D'aquí, que la càrrega que portaven els vaixells fos de doble utilitat, blat i pólvora: "Tres o quatre dies antes d'acabar-se lo siti, entrà un vaixell dels de la ciutat, lo qual portava *blat i pólvora* i, a l'instant, se féu pa" (p. 102) per als soldats.

En aquest sentit, el dietarista informa puntualment de l'arribada de vaixells amb càrregues diverses (farina, mongetes, vi, llenya, sabó, cebes, alls, formatges, crestats, etc., etc.),³⁸ que consigna pràcticament tots els dies (D'altra banda, no és pas estrany, atès que era un dels temes que més el degué preocupar), així com de les empreses corsàries que es duguerren a terme per mirar d'abastir la ciutat assetjada.

Quant al segon dels aspectes, les abundants processons i mostres de devoció popular són referides a la *Succinta memòria*: ja des de l'inici del setge, s'hi narra la demostració pública a la Mare de Déu de la Mercè, en mans de la qual deixà Manuel Flix, conseller en cap, un memorial en nom de la ciutat, suplicant-li misericòrdia.³⁹ Seguint la línia del reflex de la importància dels actes religiosos de masses, hi consigna diverses celebracions de misses i d'altres actes religiosos, com que tots els dies es deia el rosari al Born o a la plaça Nova i es feien peticions de l'ajut diví a través de rogatives o com el trasllat de la relíquia de sant Jordi des de la Generalitat a la catedral el 3 de novembre de 1713. A banda de la descripció d'aquest trasllat, el que ens interessa és la reproducció d'una dècima de Joan de Gualbes, que degué fer fortuna:

Digué Jordi col·locat
Den la seu en tan festí:
"Sebastià, tu ets ací?
Com ets vingut tan callat?";
5 respongué: "Tu estàs ben muntat,
ja lo món ben vestit te veu;
jo no porto ni una creu.

38. I en dóna diversos detalls, com els preus d'alguns aliments, com ara el vi o les gallines.

39. Per evitar un càstig, segons el dietarista: "[de] los treballs que s'amenaçaven veien evidentment que éren causa sos olvits i que no podien mitigar son merescut càstig sinó sols ab la protecció i emparo de qui, ab semblants casos, havien experimentat los barcelonesos lo major alívio" (p. 8).

Tu, Jordi, tens molts escuts
i a tot pobre i a mi són muts
los canonges de la seu" (p. 43).

Kenneth Brown i Vicent de Melchor, biògrafs i editors de l'obra poètica de Gualbes, recullen aquesta composició, bé que procedent d'un altre manuscrit, i en fan la següent interpretació: "Crítica als canonges de la seu, que menen un bon tren de vida malgrat el setge de Barcelona i no comparteixen els seus béns amb els necessitats, vista gràcies al diàleg fictici entre les imatges de dos sants".⁴⁰ Implícitament, i a través d'aquesta composició poètica, l'anònim dietarista podria estar fent la mateixa crítica als eclesiàstics, despreocupats de les necessitats del poble i únicament participants en les esmentades mostres de religiositat exterior, però no implicats d'una manera real.

En canvi, cal dir que no fa gaires referències a les destrosses produïdes per les bombes en els edificis de la ciutat, fora d'alguna al·lusió de caire general del tipus: "ocasionaren en la ciutat gran ruïna" o "fent aquelles molt estrago".⁴¹

Perquè l'autor de la *Succinta memòria* tendeix a minimitzar els estralls causats per l'exèrcit assetjant (a diferència del *Diario del sitio y defensa de Barcelona* que carregava les tintes a l'hora de destacar la crueltat dels enemics) i posa èmfasi en el fet que el malestar dels ciutadans prové d'una mala gestió de govern. Així, doncs, considera que, per reblar el ja malmenat estat de la població, el Consell de la Vice-règia ordenà que es requissessin tots els béns (objectes elaborats amb metalls nobles, di-

40. Kenneth BROWN i Vicent de MELCHOR, *Vida i obra de Joan de Gualbes i Copons*. Curial/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995, p. 117. En aquest cas, pertanyen al ms. 1.183 de la Biblioteca de Catalunya (BC). Entre les variants, destaquen: v. 2 *gran festí* i v. 9 *tot pobre i nu*.

41. I no me'n puc estar, després de referir les diverses mostres de religiositat popular, de remetre a la decapitació de l'estàtua de la patrona de la ciutat, santa Eulàlia, a través dels versos d'un dels poetes setcentistes més rellevants, Agustí Eura: "Musa augurera, adevina: / ¿per què Eulària ha permès / que en rodó el cap li llevés / d'una bomba la ruïna? / –No és sinó una expressió fina / ab què condoler-se sap / de nostres treballs, quant cap, / i dir-nos que nostra pena / no és pedrada en testa agena / sinó pedrada en son cap" (Pep VALSALOBRE, *Agustí Eura (1684-1763). Obra poètica i altres textos*, Curial, Barcelona, 2002, p. 493).

ners, joies i tot tipus d'articles de valor) d'aquells que s'havien absentat de la ciutat per tal de poder fer front a les despeses de la guerra —eclesiàstics inclosos— i insisteix en la necessitat de requisar plata amb la voluntat de remarcar que la ciutat no estava preparada per a un setge que no podia sufragar.

L'Onze de Setembre vist pels dos dietaristes

Si bé fins ara m'he referit a la *Succinta memòria* (en especial, per motius d'extensió), pel que fa als darrers dies del setge i a l'assalt defintiu resulta molt més detallada, sobretot a nivell militar, la nota que pretenia esdevenir l'epíleg del *Diario del sitio y defensa de Barcelona*; d'aquí, el seu important valor i, com he dit, per la qualitat de testimoni presencial. En concret, es refereix a les operacions militars dels dies 11, 14 i 28 d'agost i del 10 i 11 de setembre, les d'aquest parell de dies narrades fins i tot amb la precisió de les hores en què ocorregueren els fets. A banda dels detalls militars, crec que val la pena veure com es tracta la qüestió de la capitulació de la ciutat en ambdós textos:

"Per a haver faltat la <i>Continuació del diari</i> "	<i>Succinta memòria</i>
[...] i fou la capitulació que se <i>concedia honres, vides, hisiendes i armes blanques</i> i, ab esta veu, se quedà ab suspensió tot lo <i>dia 11</i> , i lo endemà se desemp[ra]ren los puestos, com també Montjuïc, i ells se prengueren la possessió de tot. <i>Dita capitulació concedí Berwick, però Felip Quint no la volgué aprovar</i> (f. [4r]).	[...] fent l'entrega de Barcelona, dient que la plaça s'entregava gustosa al rei nostre senyor Felip V (que Déu garde) i li suplicava concedís en son nom honres, vides i hisiendes, i que <i>esperaven de sa excel·lència s'interposaria ab sa magestat per lo logro de los privilegis</i> . A esta representació, <i>respongué lo senyor duc que concedia honres i vides i que, per lo demás, ho representaria al rei</i> (p. 111).

La diferència de perspectiva des de la qual són narrats els fets, canvia novament les informacions que ens proporcionen: el dietarista austriacista exposa com les autoritats borbòniques no respectaren les condicions de capitulació acceptades inicialment per Berwick, mentre que el dieta-

rista borbònic⁴² indica que acceptà de concedir honres i vides i que la resta dels privilegis demanats els representaria al rei, sense constatar el resultat final.

A més, la *Succinta memòria* no només es refereix a les operacions militars, sinó que el dietarista fa diversos comentaris respecte de la desastrosa situació de Barcelona: “vent-se la ciutat en lo major conflicte”, “faltant tot recurs a la defensa”, “trobant-se la gent fatigadíssima i hasta sens tenir què menjar, ab molta pèrdua d’ella” (p. 108), en ple contrast amb l’alleugeriment que, segons ell, obtingué de la rendició: “Lograda la suspensió, paregué se trobava Barcelona *eixida d’un abisme de penes infernals* i lograr una *perpètua benaventurança* i, a est temps, se recolliren los morts” (p. 109) i “quedà la *ciutat assossegada perquè se li havien acabats los temors d’un sacco i degüello*” (p. 111); en contrast també amb l’“alborot de l’avanç” de les tropes borbòniques.

Aquest dietari acaba el 13 de setembre, amb una breu extensió general a dies després. No ens reporta (ni tampoc ho fa la nota-epíleg) l’estat de la ciutat passat el setge; només fa referència a l’ocupació dels portals per part de les tropes assaltants i al·ludeix de manera vaga al canvi de govern. Sens dubte, hauria estat interessant veure com tractaven ambdós dietaristes la repressió posterior (empresonaments, exilis forçats, execucions, segrests de béns, etc.).

Les possibilitats d’estudi d’aquests dietaris són amplíssimes i difícils d’explorar en una comunicació tan breu, però confio que aquestes pinzellades serveixin per donar a conèixer, amb l’entitat que els correspon, aquest parell de veus quasi silenciades pel pas del temps.

42. Que, en altres passatges del dietari, fa esment al tractat d’Utrecht, en què Felip V es comprometia a atorgar als catalans els mateixos privilegis de què gaudien els castellans.